

Asunción García Zanón

MUSEU VALENCIÀ
D'ETNOLOGIA

Conservadora del
Museu Valencià
d'Etnologia. Els

darrers anys ha treballat en multitud de projectes en l'àmbit dels museus locals etnològics valencians. Actualment codirigix la renovació del Museo Etnológico de Alpuente. Llicenciada en Geografia i Història per la Universitat de València.

Francesc Tamarit Llop

MUSEU VALENCIÀ D'ETNOLOGIA

Director del Museu Valencià
d'Etnologia. Té una llarga
experiència en la producció
d'exposicions i en la gestió

cultural. Com a director del Museu Valencià d'Etnologia ha estat el principal impulsor de la Xarxa de Museus Locals Etnològics. Llicenciat en Filosofia i Ciències de l'Educació per la Universitat de València i màster en Museologia per la Universitat Politècnica de València.

Joan Seguí Seguí

MUSEU VALENCIÀ D'ETNOLOGIA

Conservador del Museu
Valencià d'Etnologia.
Actualment treballa
en la producció
d'exposicions del

Museu Valencià d'Etnologia i en particular en la renovació de les seues sales permanents. Llicenciat en Geografia i Història per la Universitat de València i doctor en Filosofia per la University of Leicester (UK).

El paper dels museus locals al segle XXI i els reptes de la crisi econòmica: museus locals d'etnologia al País Valencià

Introducció

Al País Valencià, com a arreu de l'Estat espanyol, el nombre de museus relacionats amb la cultura popular local o regional s'ha incrementat molt des de l'inici de la democràcia (Fernández de Paz, 2015: 7). Una bona mesura d'aquest fet el dona l'estudi que feren Cruz, Domènech i Llamas al voltant dels museus amb col·leccions relacionades amb l'etnografia al País Valencià, publicat a la *Revista Valenciana d'Etnologia* el 2005. En aquest treball s'hi descriu que aquest tipus de museus estan representats en 140 dels 542 municipis valencians i en totes les comarques excepte en una (2006: 27). L'estudi no estava centrat només en els museus etnogràfics d'àmbit local, sinó que s'hi tractaven tots, també els de les ciutats com ara València o Castelló, però evidencia la forta vinculació entre les categories "museus locals" i "museus etnogràfics". Els museus que custodien col·leccions

etnogràfiques tenen una presència significativa en poblacions xicotetes (de menys de 10.000 habitants), on són, insistim, l'any 2005, el 38,8% del cens museístic. En contraposició, les quatre ciutats valencianes amb més de 100.000 habitants (València, Elx, Castelló i Alacant) només aporten un 18% de museus a aquest cens (ídem, 2006: 27). Així les coses, l'escenari dels museus locals valencians és, per damunt d'altres opcions, un escenari dominat pel museu etnogràfic.

En aquest treball pretenem aportar dues coses: en primer lloc, algunes dades sobre l'efecte que la recent crisi econòmica¹ ha tingut sobre una mostra dels museus locals d'etnologia valencians. En segon lloc, un seguit de reflexions –fonamentades en la nostra pròpia experiència des del Museu Valencià d'Etnologia– entorn dels canvis en els plans del discurs, la museografia i els reptes de futur que aquests museus estan experimentant. A manera de frontissa, la perspectiva de la gestió ens serveix en la part central del treball per dedicar espai a la descripció de la nova

¹

Generalment situada entre 2008-2011 (Sevilla, 2017).

Paraules clau: museus locals, País Valencià, crisi, xarxes de museus

Palabras clave: museos locales, País Valenciano, crisis, redes de museos

Keywords: local museums, Valencian Community, recession, Museum Networks

Xarxa de Museus Etnològics impulsada des de la Diputació de València, un instrument de col·laboració important al si del nostre món del museu local.

Crisi? Quina crisi?

No hi ha dubte que la recent crisi econòmica ha resultat molt onerosa materialment per a multitud d'institucions relacionades amb la cultura i el patrimoni, tant en l'àmbit públic com en el privat (vegeu, per exemple, van der Weiden, 2011: 18; Moldoveau i Ion-Franc, 2011; Howerey, 2013). Com no podia ser d'altra manera, al País València el camp de la cultura s'ha vist també molt afectat (Hernández *et al.*, 2014: 244-248). Molts dels museus de referència varen patir retallades importants als seus pressupostos, en ocasions molt significatives (Aimeur, 2013), més si cal després dels anys de la política de "grandes eventos" impulsada pels governs autonòmics del PP ja des de mitjan anys noranta del segle passat i que es pot dir que va perdurar fins al 2013 (Hernández *et al.*, 2014: 91-92).

El que ací ens interessa plantejar, però, és l'efecte de la crisi en l'àmbit concret dels museus etnogràfics locals valencians. Amb l'objectiu d'aportar algunes dades en aquest sentit, els autors varen llançar una breu enquesta a una vintena de museus d'arreu del país. A l'enquesta, plantejada

fonamentalment per obtenir dades quantitatives de l'impacte en el pressupost i la programació dels museus, es preguntaven xifres en referència a tres períodes concrets. Aquests períodes són: "precrisi: anys 2000-2005"; "crisi: 2008-2011" i "l'actualitat: 2016-2017". Malauradament, a l'hora de redactar aquest text només nou museus locals han aportat les dades, un nombre insuficient per extraure'n conclusions molt fermes però que, si més no, permet avançar alguna tendència.

En síntesi, les dades són les següents: dels nou casos revisats, només dos patiren una reducció de pressupost durant el període de crisi —el Museu de la Rajoleria de Paiporta (-40%) i el Museo Municipal de Requena (-80%)—, mentre que quatre augmentaren la seua assignació econòmica i tres no varen veure alterat el seu pressupost. Cal assenyalar que dels quatre que augmentaren la seua assignació, el Museu Municipal d'Alzira (que té increments superiors al 100%) i el Museu de Ceràmica de l'Alcora (amb increments al voltant del 80%) estan immersos en projectes de renovació/actualització importants. Per contra del que es podria pensar, les dades de programació no apareixen totalment vinculades a les del pressupost. Les col·laboracions externes fan que en situacions de descens es pugui produir un cert manteniment de la programació i,

Els museus dedicats a la cultura popular representen la tipologia de museu local més estesa al País València. Les darreres dècades, aquests museus valencians han incrementat el seu nombre significativament i han impulsat projectes de renovació. Localitzats en poblacions menudes, el context socioeconòmic els afecta de forma diversa. Així, mentre que la darrera crisi econòmica sembla haver-los respectat en gran mesura, els profunds canvis en l'estructura i la composició de la població a què es deuen els planteja reptes de futur difícils. En la gestió i la confrontació d'eixos reptes es perfilen com a clau les col·laboracions institucionals, però també un canvi profund en els paràmetres que els donen valor com a institucions patrimonials.

Los museos dedicados a la cultura popular representan la tipología de museo local más extendida en el País Valenciano. En las últimas décadas, estos museos valencianos han incrementado su número de forma significativa y han impulsado proyectos de renovación. Localizados en poblaciones de pequeño tamaño, el contexto socioeconómico los afecta de forma diversa. Así, mientras que la última crisis económica parece haberlos respetado en buena medida, los profundos cambios en la estructura y la composición de la población a la que se deben les plantea retos de futuro difíciles. En la gestión de esos retos se perfilan como clave las colaboraciones institucionales, pero también un cambio profundo en los parámetros que les dan valor como instituciones patrimoniales.

Museums dedicated to popular culture represent the most widespread type of local museum in the Valencian Community. In recent decades these Valencian museums have increased their numbers significantly while spearheading several renovation projects. Located in small towns, they are affected by socio-economic contexts in a variety of ways. And so, while the latest recession seems to have left them largely unscathed, the profound structural and compositional changes of the communities to which they belong poses tough challenges for the future. Collaboration between institutions is crucial to managing and tackling these challenges, as well as a profound change in the standards that value them as cultural heritage institutions.

per altra banda, augments significatius no necessàriament es resolen en més activitat, donat que responen a situacions més aviat puntuals (millores a l'edifici) que cal analitzar individualment.

Apuntem els raonaments següents:

Primer: l'efecte negatiu del període de crisi als museus locals d'etnologia al territori valencià ha estat molt contingut. A les reduccions més o menys significatives en termes pressupostaris que alguns museus han patit s'hi contraposen altres casos de millora, si més no en l'àmbit pressupostari.

Segon: amb les dades a la mà, resulta clar que projectes amb una inversió econòmica important per als governs locals, com ara la renovació del Museu de Ceràmica de l'Alcora o el llançament del Museu d'Alzira, no s'aturen en absolut per la crisi. Interpretem que, en bona mesura, els compromisos polítics de les institucions locals que hi ha al darrere dels projectes de museu tendeixen a man-

tenir-se fermes. Però no només tiren endavant projectes amb compromís polític lligat a una expectativa d'inauguració i, per tant, de "medalla política"; en casos com el del Museu Comarcal de l'Horta Sud Josep Ferrís March o el del Museu Arqueològic i Etnogràfic de Xàbia, tots dos consolidats a les seves comunitats però sense cap projecte de renovació significatiu, els anys de crisi no mostren cap alteració pressupostària significativa i, en tot cas, un augment respecte al període de precrisi.

Tercer: a partir del punt anterior, podríem dir que al País Valencià estem davant d'un bon moment des de la perspectiva del suport que la ciutadania i el segment polític donen a aquestes institucions en l'àmbit local. Els museus interessen. Si fem cas de les dades aportades per Cruz, Domènech i Llamas el 2005, aquest moment s'està allargant des de mitjan anys noranta del segle passat (2006: 28). De fet, més que d'un bon moment, hauríem de parlar d'una tendència sostinguda

**Museu de la Rajoleria.
Paiporta.**

MUSEU VALENCIÀ D'ETNOLOGIA

els darrers vint anys i que no dona mostres de minvar a hores d'ara.

Quart: és molt clar que l'efecte de la crisi sobre l'activitat dels museus ha sigut més complex que el que es puga deduir dels canvis en el pressupost. Variacions o estabilitat en pressupost i programació no se solapen necessàriament. Caldria valorar la incidència, per exemple, en el nombre de visites escolars, generalment més reduït durant la crisi, per la incidència del factor de col·laboració institucional —o no institucional— que s'haja pogut activar o, fins i tot, per l'augment de la pressió de caire polític per deixar de fer determinades despeses percebudes com difícils de justificar en un moment de crisi econòmica generalitzada.

Finalment, i ja fora del referent de l'enquesta, cal dir que al nostre país hi ha hagut també algun cas en què la crisi ha colpejat d'una manera duríssima algun museu local. Hi ha hagut un parell de casos significatius. El Museu de la Taronja de Burriana, a Castelló, n'és un bon exemple. Obert el febrer del 1995 al poble taronger de Burriana, el museu se sustentava en un patronat del qual formaven part la Generalitat Valenciana, l'Ajuntament de Burriana, la Diputació de Castelló i les fundacions Bancaixa i Canyada Blanch. Les primeres dificultats econòmiques sorgeixen l'any 2010 i no deixaran d'acumular-se fins que el 2012 el deute fa que el museu haja de tancar les seues portes (Martí, 2017). La voluntat de l'Ajuntament per reobrir-lo sembla ferma, però de moment no s'ha fet el pas (Martí, 2014). Una crisi similar va afectar uns dels museus pioners en l'àmbit de la cultura popular al País Valencià, el Centre de Cultura Tradicional Museu Escolar de Pusol (a Elx, Alacant). Aquest museu va suspendre la seua activitat entre maig del 2016 i febrer del 2017. El museu es mantenia econòmicament amb aportacions de l'Ajuntament d'Elx, un patronat d'empresaris locals i un grup de socis individuals. A inicis del 2016, les dificultats econòmiques forcen a posar en marxa un ERO, que deixa el museu sense treballadors i que, sense arribar al tancament total, posa el museu en estat de coma un bon grapat de mesos. En resposta a aquesta

situació, diversos col·lectius organitzaren una arplega de signatures i un procés de mobilització de col·lectius locals, que ha aconseguit finalment donar una nova espenta al projecte i reobrir-lo amb èxit i, fins i tot, amb una major implicació per part d'agents socials i institucions (Museu Escolar de Pusol, 2017).

Les formes de gestió, un camp amb cert moviment

La Llei de patrimoni valencià distingeix a l'hora de reconèixer els museus institucionalment entre "Museus" i "Col·leccions museogràfiques". Mentre que el reconeixement com a *museu* obliga a tindre un o més tècnics vinculats de forma permanent al museu, la figura de *col·lecció museogràfica* només obliga a tindre un horari d'obertura, però no a mantenir un tècnic al front del museu de forma permanent (López Beltran, 1999). Tal com assenyalen Cruz, Domènech i Llamas, per qüestions òbvies de disponibilitat de mitjans, els museus reconeguts són menys nombrosos en ciutats xicotetes i pobles que les col·leccions museogràfiques (2006: 25). Institucionalment, la majoria de museus i col·leccions locals són de titularitat municipal i la seua gestió està vinculada a funcionaris o a persones contractades de forma més o menys permanent per l'Administració. Hi ha també un bon grapat de museus que depenen d'associacions (el Casal Sant Jordi-Museu de la Festa d'Alcoi o el Museu Fester d'Ontinyent, per exemple), mentre que alguns estan vinculats a una empresa (el Museo del Chocolate de la Vila Joiosa és de Chocolates Valor) o fins i tot a l'Església. En aquests casos hi ha també personal contractat, però el pes del treball voluntari augmenta molt. Fins ací, cap novetat.

Els darrers anys, però, es pot observar el sorgiment de formes de gestió públicoprivada que paga la pena mencionar. Parlem en concret del cas del Museu Valencià de la Mel (MuVaMel), un museu que va obrir les portes el novembre del 2013 a Montroi (Ribera Alta), un poble amb una forta tradició melera. El projecte el va impulsar l'Ajuntament de Montroi amb certa col·la-

boració per part de la Generalitat i la Diputació, i naixia al caliu de la fira de la mel (FIVAMEL), que el municipi organitza des de fa més de vint anys (Blay, 2013). Els fons del projecte europeu Ruralter permeteren la construcció de l'edifici (que es va projectar també com a nova seu municipal), però l'equip de govern de l'Ajuntament prompte va constatar que no es podria fer càrrec de la gestió i de la programació del museu. Davant d'aquesta situació, es va plantejar la possibilitat de treure a concurs públic la posada en marxa i el manteniment del museu amb la idea que fos una empresa la que desenvolupés el pla de continguts del museu i se'n fera responsable de la gestió. Una comissió de seguiment de l'Ajuntament vetllaria perquè es compliren les condicions del contracte, mentre que un patronat (format per empreses apícoles locals i altres actors del món apícola de Montroi) faria les funcions de conseller del museu (Galletero, 2012: 15-17). El cas del MuVaMel és certament singular al món dels museus locals d'etnologia al País Valencià, però sembla un model amb futur, donat que allibera els municipis de la càrrega de la gestió directa. Caldrà veure'n l'evolució.

La Xarxa de Museus Etnològics de la Diputació de València

Les fórmules de gestió compartida de recursos al món dels museus no són en absolut noves. Els anys noranta visqueren una forta expansió d'aquestes fórmules, que, vistes de prop, presentaven –i presenten– una varietat àmplia de nivells d'organització i objectius (Grau, 2006: 23-24). La idea de treballar de forma col·laborativa és sempre tècnicament útil i adequada i, alhora, políticament lluidora i atractiva.

La Diputació de València, de la mà del Museu Valencià d'Etnologia, ha posat en marxa a inicis del 2017 la Xarxa de Museus Etnològics Locals. El projecte formalitza una realitat: la forta implicació del museu de la diputació (localitzat a la ciutat de València) amb els museus etnològics locals. L'abast de la xarxa és en principi provincial, però a hores d'ara es busquen fórmules per poder donar suport a museus de tot el país amb interès per formar-ne part. Aquesta vinculació ha estat part de la vida institucional del museu des dels seus inicis, però pren una força especial als anys noranta, quan la Diputació crea el que fou un precedent de l'esperit de col·laboració en xarxa (Gregori, 2006). Des d'aquell moment, el Museu Valencià d'Etnologia

Museu de la Festa. Algemesi.
MUSEU VALENCIÀ D'ETNOLOGIA

ha mantingut un departament de projectes externs, que ha centrat la seua tasca a canalitzar les demandes de caire tècnic i econòmic que des dels museus locals es feien a la Diputació de València.² Part important d'aquesta col·laboració ha sigut la consolidació d'un circuit d'exposicions itinerants ofertes pel museu i que ha permès moure nombroses produccions pels museus locals.³ Els darrers anys, el Museu Valencià d'Etnologia ha afegit la vessant formativa a l'organització d'una jornada en la qual s'apleguen els tècnics dels museus locals per tractar temes vinculats amb els seus reptes professionals.

Al decret de creació de la Xarxa de Museus Etnològics Locals es llisten els següents objectius:

- Crear un espai de comunicació entre els responsables dels museus etnològics locals i el Museu Valencià d'Etnologia que facilite la ruptura de l'aïllament que sovint existeix entre aquests professionals.
- Propiciar l'intercanvi d'experiències i de bones pràctiques, així com de propostes de formació i reciclatge professional, que contribuïska a millorar les competències professionals del personal d'estos museus.
- Fomentar la cooperació entre els museus etnològics, de manera que es puguen optimitzar els recursos disponibles mitjançant polítiques d'intercanvi, coproducció d'exposicions, creació de circuits d'exhibició, etc.
- Millorar els sistemes de difusió i comunicació creant espais compartits on es puguen difondre les diferents activitats de forma conjunta.

En el mateix decret es detalla també un catàleg inicial de servicis que, s'aclareix, anirà ampliant-se en la mesura que el museus que integren la Xarxa ho sol·liciten. Així, es proposen les següents activitats:

Formació

- Jornades de museus locals, amb caràcter anual.
- Seminaris tècnics i de gestió. En aquells aspectes que es determinen per part de

la xarxa com a més necessaris. El format habitual serà el de la presentació d'una ponència per part d'un especialista en la matèria i un debat obert per posar damunt la taula l'experiència de cada museu sobre el tema.

Assessorament

- En estudis i projectes museològics o museogràfics, en adequació d'espais expositius, en reformes de museus, en projectes educatius, en màrqueting i comunicació...

Cooperació

- Inventari i catalogació de les col·leccions dels museus.
- Magatzem de préstec d'aquells materials d'ús comú en els museus.
- Projectes de cooperació entre diferents museus (coproducció d'exposicions, difusió d'activitats—els museus parlen els uns dels altres—, publicitat conjunta, etc.).
- Exposicions itinerants. Les del Museu Valencià d'Etnologia i altres produïdes per museus locals.
- Presentació dels museus locals en la seu del Museu Valencià d'Etnologia.
- Coordinació per a fer determinats esdeveniments conjuntament, com ara el Dia Internacional dels Museus.
- Establir, per part de la Diputació, un sistema de subvencions que permeti que els museus locals realitzin activitats expositives, educatives, de difusió...
- Edició de catàlegs de les exposicions permanents dels museus associats.
- Fer propostes d'interacció del patrimoni, material i immaterial, amb altres àmbits, com ara la gastronomia o els paratges naturals, creant rutes comarcals que ajuden a crear xicotetes fonts de desenvolupament econòmic local potenciant un turisme sostenible i de qualitat.

Tal com ha assenyalat Van Geert (2017), el treball en xarxa i les opcions derivades han estat una estratègia clau de subsistència i millora de molts museus locals enfront de la crisi. La Xarxa de Museus Etnològics pretén ser igualment un recurs de conso-

2

La Diputació realitza funcions de suport als ajuntament de la província de forma prioritària. De fet, la Diputació de València s'autodefinix com "Ajuntament d'Ajuntaments".

3

L'any 2017, el programa d'exposicions itinerants del Museu Valencià d'Etnologia té programades un total de trenta-nou itineràncies, que visitaran més de vint museus locals.

lidació per als museus locals valencians. Durant el seu primer any de funcionament la xarxa ha rebut una consignació pressupostària de 70.000 €. Un total de trenta museus s'hi han adherit i opten a les ajudes econòmiques adscrites a eixe pressupost. Per al 2018, la petició que ha fet el Museu Valencià d'Etnologia (que és qui gestiona de facto la Xarxa) en l'avantprojecte de pressupostos és de 125.000 €. Es desprèn que es tracta, doncs, d'una realitat en expansió, que canalitzarà ajudes econòmiques des de la Diputació als museus etnogràfics locals per permetre'ls desenvolupar projectes concrets en altres condicions fora del seu abast.

Quant al funcionament, el plantejament de la Xarxa vol ser molt horitzontal i obert a la participació i la presa de decisions dels seus membres, sense cap estructura formal més enllà del requisit d'un acord plenari per poder adherir-s'hi. La consolidació d'un bon grapat de museus etnològics al País Valencià fa pensar que una proposta com la Xarxa resultarà, de fet, útil des de la perspectiva del quefer diari dels museus locals. L'increment gradual de les acci-

ons de formació, per exemple, dona idea d'una maduració al panorama museístic local, en tant que l'interès dels tècnics es mou des de les urgències per fer i obrir el museu cap a la millora i la consolidació d'una manera de treballar cada cop més professional en el projecte.

I de forment?

Fins ací, hem donat alguna dada concreta dels efectes de la crisi en, almenys, un grup de museus locals etnològics al País Valencià. Igualment hem apuntat alguna novetat en els mecanismes de gestió que hi ha a l'escenari valencià d'aquests museus. Fem ara un repàs pel forment, per allò que alguns d'aquests museus estan contant o volen contar, i pel context que està ja exigint-los un seguit de canvis necessaris per a mantindre vigent la seua legitimitat com a institucions culturals.

En general, la necessitat de renovació dels discursos dels museus locals d'etnografia és un clam constant a la literatura acadèmica des de fa ja uns anys (Roigé i Arrieta, 2014; Roigé, 2015; Fernández de Paz, 2015).

**Museu de la Llosa de Ranes.
L'espai de les associacions.**
MUSEU VALENCIÀ D'ETNOLOGIA

L'ombra de la nova generació de museus de societat és ben allargada. A hores d'ara, però, resulta igualment clar que no hi ha encara un moviment de canvi profund en els discursos d'aquestes tipologies de museu, encara que a poc a poc s'obrin noves vies (Van Geert, 2017). El País Valencià no és una excepció i els museus etnològics locals encara mantenen majoritàriament aquesta tònica discursiva molt centrada en una idea fixa de la societat tradicional preindustrial. Però, novament, alguna cosa es mou.

Renovar sense parar

Fixem primer un poc el context. A l'àmbit del País Valencià, els museus locals són encara instruments perfectament vàlids per a què la comunitat pugua reafirmar-se—puga a lluir-se—; són vàlids per a què vinga gent al poble i també, cal dir-ho, en el marc d'alguna estratègia política per ajudar a fixar o guanyar algun vot. Totes estes qualitats troben en el moment de les inauguracions el seu epicentre. Passat el moment de la creació del museu, s'obri amb el pas del temps l'oportunitat de la renovació. Cadascuna, cada acció inaugural, representa una embranzida que torna a foca-

litzar la institució museu (els seus significats, les seues utilitats, el seu cost) a l'entorn local que li és propi. Aquest procés, òbviament, genera una oportunitat. Una oportunitat que ho és des de l'angle de la política local però, per al que ací més ens interessa, ho és molt en particular des de l'angle tècnic.

Al Museu Valencià d'Etnologia hem pogut participar activament els darrers anys en algunes oportunitats de renovació en museus locals. Vegem-ne dues de les més recents. L'una és la Llosa de Ranes, un poble d'uns quatre mil habitants ubicat al costat de la ciutat de Xàtiva; l'altre és Alpont, un poble que no arriba als set-cents habitants localitzat a la comarca dels Serrans, una zona muntanyenca de l'interior. Ambdós ajuntaments han plantejat la necessitat de canviar radicalment les exposicions permanents dels seus museus locals, les quals no eren gaire res més que la presentació d'una acumulació d'objectes donats i replegats pels veïns i les veïnes o per algun col·leccionista local.

Les propostes llançades pel Museu Valencià d'Etnologia han passat per l'elaboració

**Museu de la Llosa de Ranes.
Nou muntatge expositiu.**
MUSEU VALENCIÀ D'ETNOLOGIA

d'una museografia més moderna, dinàmica i participativa que concrete un discurs més actual. Se'ls ha proposat la reflexió enfront de la contemplació i el diàleg entre passat i present enfront de les mirades evocadores i nostàlgiques. En concret, a la Llosa de Ranes s'han destacat un conjunt d'elements i fets que d'alguna manera reflecteixen la identitat de la comunitat. Així, per exemple, es presenten el barri de París, conegut amb aquest nom perquè els seus habitants varen emigrar majoritàriament a França per tal de poder comprar-se una casa en una promoció d'habitatges de protecció oficial dels anys seixanta; o la cooperativa agrícola, impulsada pel retor del poble per tal d'oferir als llauradors una alternativa enfront dels cacics locals; o l'ermita de Santa Anna, com a espai simbòlic de les veïnes i els veïns del poble, ja que va ser un exemple de la mobilització popular d'oposició als projectes de destruir-la i que des de fa trenta anys s'ha convertit en destinació d'una multitudinària romeria. Per últim, s'ha reservat un espai per a parlar de les associacions locals, començant per la banda de música, de la qual s'han recuperat els primers instruments i altres materials.

Per la seua banda, el museu d'Alpont està instal·lat en un edifici singular: un antic forn comunal d'origen medieval. Aprofitant aquesta avinentesa, s'està preparant una nova exposició amb un discurs basat a mostrar tots aquells aspectes locals relacionats amb els usos, les pràctiques i els béns comunals, la qual cosa ens ha obligat a fer una nova selecció d'objectes, buscar-ne de nous i, el que és més important, donar-los un nou significat. Ara la tragella ja no és un instrument per a anivellar els camps, sinó que és l'exemple d'un objecte comunal que compartien tots els llauradors d'una de les aldees. L'era no és sols el lloc on es fa la batuda dels cereals, sinó que també és un espai en què diverses famílies comparteixen la propietat i el treball. Amb açò, a banda d'explicar unes formes peculiars d'organització de la vida social i d'explotació dels recursos en allò que solem nomenar *societat tradicional*, podem posar en relació aquestes pràctiques amb noves formes que s'estan produint en la societat contem-

porània, tals com l'intercanvi de treball i de productes, l'economia de col·laboració o la propietat compartida.

Certament, els casos de la Casa del Pou a la Llosa de Ranes i del Museo Etnológico de Alpuente no representen cap revolució, però mostren algun moviment o, almenys, la predisposició per part d'actors polítics i ciutadans per a acceptar canvis. No és poca cosa. Als discursos institucionals han aparegut paraules com *participació* o *multiculturalitat*, que ara conviuen amb les ja habituals *memòria* i *patrimoni* (la nostra memòria i el nostre patrimoni), reivindicats. Tal com remarquen Herrero i Domènech en referència al projecte de la Casa del Pou, "hem pretès fer del Museu de la Casa del Pou (...) un museu sostenible, durador, participatiu i de tots" (2016: 14).

Però, cap on anem?

Als anys setanta i principis dels huitanta, els primers museus locals valencians trobaven la seua raó primera de ser a salvar —el poc que poguera quedar de— la cultura pròpia. *Salvar* volia dir guardar-ho al museu i mostrar-ne i contar-ne una part i, més rarament, fer alguna recerca. Avançats els huitanta i ja en els noranta, va ser el desig d'oferir alguna cosa de valor als turistes el que va estar present en el suport inicial que ciutadans i institucions donaren als projectes de museus locals. Totes dues forces s'han mantingut i ara conviuen al relat que legitima els projectes d'aquests museus. A la contraportada del catàleg de la renovada Casa del Pou a la Llosa de Ranes es pot llegir: "*El museu és una creació dels lloers i les lloeres, fet amb testimonis del seu passat més íntim, amb objectes i fotografies que es guardaven al calaix més amagat i que configuren la memòria de les seues vides. Allò que era personal ara passa a ser de tots, creant un patrimoni comú que posen a disposició de totes aquelles persones que vulguen conèixer el nostre passat com a poble*" (La Casa del Pou, 2017).

Per una banda, sembla clar que els museus locals necessiten renovar la seua legitimitat amb una periodicitat potser més intensa que altres tipus d'institucions localitzades en espais urbans més grans o, si més no, amb col·

leccions percebudes com a patrimonialment més valuoses per la ciutadania. Així, doncs, si les col·leccions no són suficients; si, a més, tampoc estan en uns edificis emblemàtics, i no són d'accés fàcil perquè estan fora dels centres urbans de referència, què queda? Què legítima? Tangorra (2012: 143) dona alguna idea quan subratlla que per a aquest tipus d'institucions la sostenibilitat passa per aprendre a valorar la gent que forma la seua comunitat (veïns, visitants, usuaris...) com a recurs central. La mateixa idea la remarca Arrieta quan diu que només la "retroalimentació contínua entre la comunitat i el museu permetrà la continuïtat de la infraestructura cultural" (2013: 31). Així, doncs, la centralitat als museus d'àmbit local ja no estaria en les col·leccions (si són moltes o poques o més o menys valuoses), ni òbviament tampoc en l'àmbit tècnic i institucional (tots dos facilitadors). La centralitat es troba en l'èxit aconseguit a l'hora de vincular la comunitat. Vincular vol dir donar valor als coneixements i a les habilitats de les persones, no només per donar valor patrimonial a la col·lecció, sinó també per patrimonialitzar eixes matei-

xes persones. Vincular vol dir generar les condicions per a què l'espai físic del museu siga un escenari d'intercanvi d'eixos coneixements (entre generacions, entre persones de diferent procedència...). En paraules de Tim Ingold, és un espai de conversa, on es conserven col·leccions però on, molt en particular, es té "cura" de les persones (2016). És en aquest context i des d'aquesta perspectiva que els museus locals poden prendre tota la seua força i solidificar la seua legitimitat amb més avantatges, si cal, que els museus dels grans centres urbans.

Ara bé, quin és el context en què els museus locals valencians hauran de desenvolupar eixa potencialitat que les comunitats a les quals es vinculen els ofereixen? En un treball publicat ja fa quasi deu anys, el 2008, pel Center for the Future of Museums (CFM), depenent de l'American Association of Museums, s'hi suggereix que el futur dels museus (no només els d'àmbit local) haurà de tindre en compte una sèrie de canvis socioeconòmics importants. La llista és ben familiar: envelliment general la població (els

Museu de la Pobla de Vallbona.
MUSEU VALENCIÀ D'ETNOLOGIA

visitants envelleixen), augment gradual de la població d'origen migrat (la població és diversa i multicultural), creixement exponencial de les dones amb educació superior en comparació amb els homes (més dones visitant i gestionant museus), inestabilitat en el mercat energètic i crisis econòmiques cícliques (la sostenibilitat guanya terreny com a estratègia), interconnectivitat i accés massiu a la informació via internet (ús de la informació) o increment de la desigualtat social i econòmica (destrucció de la classe mitjana i l'efecte en l'estat del benestar).

Cadascun d'aquests vectors és ja una realitat a l'entorn dels museus locals valencians, que caldrà mesurar i treballar per a donar-li una resposta. Així, per exemple, el 2007 ja hi havia per al total del País Valencià un 16,5% de població immigrada (diversos autors, 2007: 14-15). Mentre que alguns col·lectius, com ara els sud-americans, es concentraven sobretot a les grans ciutats, altres, com els romanesos, els búlgars o els magrebins, tenien una forta presència en ciutats mitjanes i xicotetes, l'àmbit natural dels museus locals d'etnologia a què ens referim ací. Aquests, però, no els reflectixen en absolut; la seua cultura i les seues circumstàncies socials i econòmiques no apareixen ni en els relats de les seues exposicions ni en les activitats de les seues programacions. Igualment, l'envelliment de la població té un impacte molt fort en els pobles i les ciutats mitjanes i menudes (Ídem, 2007: 7), on s'ubiquen els museus locals. L'envelliment és un factor a tindre en compte en referència no només a aspectes discursius, sinó també museogràfics (millora de l'accessibilitat...); més que turistes, als museus hi anirà gent gran, molta més.

Conclusió

Els museus locals etnològics al País Valencià semblen haver sobreviscut relativament bé a la darrera crisi econòmica. Les raons són segurament molt diverses i caldria fer-ne una anàlisi molt detallada cas per cas, però una forta implicació per part dels actors polítics i les comunitats locals han estat clau. Tancar un museu és encara poc menys que un pecat polític i un fracàs difícil d'assumir per al poble i, per contra, obrir-ne un de nou o renovar el que ja es té és un projecte encara rendible políticament i socialment. Aquestes circumstàncies favorables no signifiquen, però, que els museus locals ho tinguen fàcil. La més dura de les crisis que els afecten és sobreviure de cara al futur com a espais on es mostra alguna cosa més que les nostres tradicions, que, amb sort, entretindran algun turista despistat (Roigé, Fernández i Arrieta, 2008). Els seus reptes de futur passen sens dubte per adaptar-se a les versions en el seu àmbit local de les transformacions socials i econòmiques que es viuen hui per tot arreu. La clau ha d'estar no tant a esforçar-se per semblar un bon museu amb bones col·leccions i exposicions constantment renovades. Així ho entendríem en un àmbit urbà i és difícil en la majoria dels casos de l'àmbit local. El reptes del museu local són, alhora, els seus avantatges: la proximitat, les xarxes socials pròximes, la confiança, el *face to face* i el compromís, i, per tant, l'accés privilegiat a les persones i als seus coneixements. De la gestió acurada d'aquestes circumstàncies s'hauria de derivar la seua legitimitat futura. ■

BIBLIOGRAFIA

- Aimeur, C.** (2013) "La Generalitat Valenciana da el golpe de gracia al IVAM: ERE y reducción del 10% de presupuesto". *Valencia Plaza*: <<http://epoca1.valencia-plaza.com/ver/105970/ivam-re-cortes-presupuesto-2014.html>> [Consulta: setembre 2017].
- Arrieta, I.** (2013) "Museos y comunidades: una retroalimentación necesaria". *I Jornades de Museus Etnològics Locals: De l'Objecte a l'Exposició*. Museu Valencià d'Etnologia. València. <<https://issuu.com/museuvalenciaetnologia/docs/jornadasdemuseosetnologicoslocales>> [Consulta: setembre 2017].
- Blay, J.** (2013) "Montroi ultima la apertura del Museo Valenciano de la Miel". *El País*. <https://elpais.com/ccaa/2013/10/29/valencia/1383067135_049613.html> [Consulta: setembre 2017].
- CFM.** (2008) *Museums and Society 2034: Trends and Potential Futures*. American Association of Museums. <<http://www.aam-us.org/docs/center-for-the-future-of-museums/museumssociety2034.pdf>> [Consulta: setembre 2017].
- Cruz, J.; Doménech, C.; Llamas E.** (2006) "Vitrines Valencianes. Aproximació als museus valencians d'etnologia". *Revista Valenciana d'Etnologia*, 1, p. 21-33.
- Fernández de Paz, E.** (2015) "Museos de antropología, antropología en los museos. La representación de las culturas en los museos de antropología en España". *Revista Andaluza de Antropología*, 9, p. 1-15.
- Galletero, C.** (2013) "Historia del Museo Valenciano de la Miel de Montroi". *I Jornades de Museus Etnològics Locals: De l'Objecte a l'Exposició*. Museu Valencià d'Etnologia. <https://issuu.com/museuvalenciaetnologia/docs/jornadasdemuseosetnologicoslocales>. [Consulta: setembre 2017].
- Grau, L.** (2006) "Redes de museos: un ensayo de supervivencia". *Revista Museo*, 11, p. 17-28.
- Gregori, J.** (2006) "La nueva Xarxa de museus de la Diputació de València. Su génesis y sus decisiones organizativas". *Revista Museo*, 11, p. 145-150.
- Hernández, G. M.; Albert, M.; Gómez, E.; Requena, M.** (2014) *La Cultura Como Trinchera*. València: Publicacions de la Universitat de València.
- Howery, C.** (2013) "The Effects of the Economic Crisis on Archaeology in Greece". *Journal of Eastern Mediterranean Archaeology and Heritage Studies*, 1(3), p. 249-250.
- Ingold, T.** (2016) "L'antropologia segons Tim Ingold". Blog Museu Etnològic de Barcelona. <<http://ajuntament.barcelona.cat/museuetnologic/blog/2016/09/15/lantropologia-segons-tim-ingold/#more-211>>. [Consulta: setembre 2017].
- Moldoveanu, M.; Ioan-Franc, V.** (2011) "The impact of the economic crisis on culture". *Review of General Management*, 14(2), p. 15-35.
- Martí, J.** (2014) "Burriana reobrirà el Museu de la Taronja però sin asumir la deuda". *Mediterráneo* <http://www.elperiodicomediterraneo.com/noticias/comarcas/burriana-reobrir-museu-taronja-sin-asumir-deuda_865257.htm>. [Consulta: setembre 2017].
- Martí, J.** (2017) El Museu de la Taronja ya lleva cinco años cerrado. *La Plana al Día*. <<http://www.laplanaaldia.com/burriana/noticias/160410/el-museu-de-la-taronja-ya-lleva-cinco-anos-cerrado>>. [Consulta: setembre 2017].
- Museu escolar agrícola de pusol** (2017) "La Junta Directiva del Proyecto Pusol trabaja en la constitución de la Fundación". Web del Centro de Cultura Tradicional Museo de Pusol. <<http://www.museopusol.com/es/nota-prensa/?id=19>>. [Consulta: setembre 2017].
- Roigé, X.; Fernández, E.; Arrieta, I.** (2008). "El futuro de los museos etnológicos. Consideraciones introductorias para un debate". *El futuro de los museos etnológicos. XI Congreso Nacional de Antropología*. Ankulegi, p. 9-34.
- Roigé, X.; Arrieta, I.** (2014) "¿Una sociedad congelada?: la representación de la sociedad rural en los museos". *Arxius de Sociologia*, 30, p. 73-86.
- Roigé, X.** (2015) "Los museos etnológicos en Cataluña. Perspectivas, retos y debates". *Revista Andaluza de Antropología*, 9, p. 76-104.
- Sevilla, J.** (2017) "La Crisis Económica ha Terminado". *El Mundo*. <<http://www.elmundo.es/economia/2017/06/11/593a901f268e3eb55f8b4572.html>>. [Consulta: setembre del 2017].
- López Beltrán, C.** (1999) *La Ley Valenciana de Patrimonio Cultural*. València: Tirant Monografías núm. 116.
- Tangorra Matelic, C.** (2012) "New Roles for Small Museums". *The Small Museum Toolkit, book 4: Reaching and Responding to the Audience*, p. 141-162. Lanham: Altamira Press.
- Diversos autors (2007) "La población de Valencia". *Cuadernos Fundación BBVA*, 29. <https://w3.grupobbva.com/TLFU/dat/poblacion_29_valencia.pdf>. [Consulta: setembre 2017].
- Van Der Weiden, W.** (2011) "Money, money, money". A: EUROPEAN MUSEUM ACADEMY, *Proceedings of the Kenneh Hudson Seminars 2009-2010*, p. 17-24. Pisa: European Museum Academy.
- Van Geert, F.** (2017) "Els museus locals i els reptes de la crisi econòmica. La situació a Catalunya i a l'Occitània Francesa". *VI Jornades de Museus Locals, Potries*. <https://issuu.com/museuvalenciaetnologia/docs/power_fabien_van_geert.pptx_75de1186c2675b>. [Consulta: setembre 2017].